

**ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ „НЕОФИТ РИЛСКИ“
ФАКУЛТЕТ ПО ИЗКУСТВОТА
КАТЕДРА ”МУЗИКА”**

ЦВЕТОМИРА ХРИСТОВА СЪБОТИНОВА

**ДЕТСКИЯТ СВЯТ В КЛАВИРНИТЕ ЦИКЛИ НА
АЛЕКСАНДЪР ТЕКЕЛИЕВ И ЙОРДАН ГОШЕВ**

АВТОРЕФЕРАТ

**НА ДИСЕРТАЦИОНЕН ТРУД ЗА ПРИСЪЖДАНЕ НА
ОБРАЗОВАТЕЛНА И НАУЧНА СТЕПЕН
„ДОКТОР”**

**НАУЧЕН РЪКОВОДИТЕЛ:
доц. д-р Мария Горанова**

**РЕЦЕНЗЕНТИ:
проф. д.н. Филип Павлов
проф. д-р Емилия Коларова**

**БЛАГОЕВГРАД
2014 г.**

Дисертационният труд е обсъден и насочен за защита от катедра “Музика” при ЮЗУ “Неофит Рилски” на 22.04.2014г.

Трудът съдържа 281 стр., от които 132 стр. основен текст, библиография от 65 заглавия, от които 32 на български език, 25 на руски език, 6 на английски език, 2 интернет източника и 5 приложения – анкети, снимки, изследвана клавирна литература, рисунки на децата – изпълнители и рисунки на децата – слушатели.

Защитата на дисертационния труд ще се състои на 11.06.2014 г. От 10:00 ч. в заседателната зала (1114) – УК1 на ЮЗУ “Неофит Рилски”, Благоевград.

Материалите по защитата са на разположение на интересувашите се в библиотеката на ЮЗУ “Неофит Рилски”, Благоевград.

**ДЕТСКИЯТ СВЯТ В КЛАВИРНИТЕ ЦИКЛИ
НА АЛЕКСАНДЪР ТЕКЕЛИЕВ И ЙОРДАН
ГОШЕВ**

СЪДЪРЖАНИЕ

УВОД

ПЪРВА ГЛАВА: Клавирната музика за деца в творчеството на Александър Текелиев и Йордан Гошев

1.1. Детските клавирни цикли на Александър Текелиев

1.1.1. „Албум за пиано”

1.1.2. „Пиеси за пиано”

1.2. Детските клавирни цикли на Йордан Гошев

1.2.1. „На разходка с Малкия принц”

1.2.2. „В края на лятото”

ВТОРА ГЛАВА: Възприемането на музика - общ обзор на проблематиката

2.1. Преглед на по-значими разработки за

възприемането на музиката в чуждата

музикалнопедагогическа литература

2.2. Проблемът за възприемането на музика в българската музикалнопедагогическа литература

ТРЕТА ГЛАВА: Експериментална част.
Възможности за възприемане от детска аудитория на
пиеси от клавирните цикли на Ал. Текелиев и Й.
Гошев

3.1. Описание на експеримента

3.1.1. Деца – изпълнители

3.1.2. Деца – слушатели

3.2. Анализ на получените резултати

Изводи и заключение

Библиография

Приложения

Увод

Традиционно в творчеството на по-голяма част от българските композитори присъстват и клавирни пиеси за деца. В този аспект изключение не правят и съвременните ни композитори Александър Текелиев и Йордан Гошев. Различни бяха причините, които ме провокираха да разгледам по-обстойно техните детските клавирни цикли.

Първите произведения, които чух от Александър Текелиев бяха някои детски и хорови песни. Хареса ми неговата отговорност към поетичния текст. Музиката му беше органично сляла се с него и допълваща поетическата образност. Наблюдавах и децата с какво удоволствие пееха песните му. Потърсих и други произведения от този композитор. Стана ми интересен с хрумванията си, с емоционалността, която те завладява и не би могла да те остави безразличен. Стигнах и до двата клавирни цикли за деца. Те ме плениха с голямото си разнообразие. Някои от тях научих с моите ученици, други – изсвирвах лично и установих, че децата ги слушат с интерес.

Свидетел съм на създаването на детските клавирни пиеси на Йордан Гошев. Като мой учител по пиано, в началото сам ми показваше някои миниатюри от „На разходка с Малкия принц”. По-късно аз самата като преподавател ги предлагам на мои ученици и установих, че те ги свирят с удоволствие.

Тогава ми хрумна идеята, че ако бъдат представени от деца на деца тези пиеси могат да бъдат своеобразен „мост” и към възприемането на по-големи инструментални пиеси. Със съвременното си звучене и с поетичния свят, който пресъздават, чрез тях неусетно у децата биха могли да се натрупат музикалнослухови

представи и да се провокира въображението им. За днешните деца, при които до голяма степен е характерна полисетивността, живото изпълнение е от голямо значение не само за ангажиране на вниманието им, но и за качествено възприемане на музикалнохудожествения образ. Така възникна желанието ми за разработването на настоящия труд. Позволих си под „Детския свят в клавирните цикли” на двамата композитори да анализирам не само децата – изпълнители, но до колкото ми позволяха силите да изследвам и крайният резултат – в каква степен този свят е съизмерим и разбираем със света на съвременното дете. Знае се, че то ежедневно се изкушава от многото игрови занимания, плод на големия „бум” настъпил благодарение на достиженията на научно-техническата революция. И ако има нещо, което ще липсва на бъдещите поколения, това ще е именно непосредственото общуване с произведенията на изкуството и незабравимото, с нищо незаменимо участие в „правенето” на музика – макар и в ролята на слушател. Затова смятам, че сега е времето да направим опити да „запалим” детската аудитория, да ѝ създадем не само представи за живо изпълнение, но и навици за неговото слушане.

Цел на настоящото изследване е да се анализират творбите от детските клавирни цикли на Александър Текелиев и Йордан Гошев и да се проучи възприемането им от детската аудитория.

От поставената цел произтичат следните **задачи**:

1. да се изследват детските клавирни цикли на Ал. Текелиев и Й. Гошев като част от цялостното им творчество;

2. да се направи анализ на произведенията от разглежданите клавирни цикли;

3. да се проучат възгледите за възприемането на музика от деца, отразени в нашата и чужда музикалнопедагогическа литература;

4. да се направи експеримент с различни групи деца за възприемане на избрани произведения от изследваните цикли на композиторите Ал. Текелиев и Й. Гошев;

5. да се обобщят и анализират получените резултати и да се направят изводи.

Обект на изследването са клавирните цикли за деца от Александър Текелиев и Йордан Гошев.

Предмет на изследването е възприемането от деца в предучилищни групи на клавирни произведения от разглежданите цикли за деца на композиторите Ал. Текелиев и Й. Гошев.

Методи на изследване - анализ, анкети, събеседване и наблюдение.

Основната теза на изследването е, че пиесите от клавирните цикли за деца на Александър Текелиев и Йордан Гошев кореспондират с детския свят на съвременното дете, и чрез децата изпълнители най-добре се възприема музикално-художествения образ от детската аудитория.

СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

В ПЪРВА ГЛАВА се разглежда клавирната музика за деца в творчеството на Александър Текелиев и Йордан Гошев.

Детските клавирни цикли на Александър Текелиев са озаглавени “Албум за пиано” и “Пиеси за пиано”.

Сборникът “Албум за пиано” съдържа 18 миниатюри с разнороден характер. Те са създадени по различно време, а впоследствие са групирани и издадени в самостоятелен детски клавирен цикъл.

След един по-обстоятелствен анализ смятам, че може определено да се твърди, че независимо от съвременното третиране на звуковия хоризонтал и вертикал, Текелиев остава верен на своето дълбоко усещане за хармонична логика в мелодичните или акордови последования. При него няма самоцелно или случайно съпоставяне на звучности. Цялата тонова палитра е зависима от т.нар. класическа логика на линеарното развитие и на акордовите взаимоотношения.

Друго изразно средство в “Албум за пиано” е използването от Ал. Текелиев на темповите промени, които на места са много резки. Разбира се, те не се появяват или употребяват самоцелно, а са продиктувани от необходимостта да се пресъздаде характерния колорит на извайвания художествен образ. Такива пиеси са “Слънчево зайче”, “Пролетен капчук”, “Стъклено джудже”, “Ездач”.

Клавирният цикъл на композитора Александър Текелиев „Пиеси за пиано” (Младежки албум), както вече бе изяснено от автора, е създаден от пиеси писани по различно време, които впоследствие са събрани в един сборник. Включените 13 пиеси в този сборник на

композитора, несъмнено впечатление прави насочеността им към детското фантазно мислене. Жанровите особености на пиесите естествено се вписват в очакванията за детска клавирна литература, която изглежда очевидна цел. Тук присъстват заглавия като: „Мила мамо”, „Балерина”, „Смешник”, „Капчици дъждовни”, „Тъжното пате”, „Катеричка” и др..

Един от най-съществените разпознаватели признаци и отличителен белег за своеобразието на авторския почерк, е начинът, по който се изгражда музикалната форма на всяка една от клавирните миниатюри включени в тази циклична творба. Всички клавирни творби се съотнасят към едноделните, двуделни или прости триделни форми. Ако произведенията се оценяват само в този технологичен аспект, веднага може да се определи неговото конкретно предназначение да бъде изпълняван от деца. Но тук незабавно следва да се каже, че той успешно би представил и пианисти от друг ранг и възраст, защото изобилието му от проблематики от различно естество предполага грамотен и активен творчески подход и посериозни интерпретаторски умения. Това е още едно доказателство, че клавирният цикъл предлага много повече художествени задачи и че дава реални възможности за неговото включване в сериозни концертни програми, включително - на изявени изпълнители.

Композиторът Текелиев не обича предварително да разкрива, чрез определен тонален план посоката на развитие на музикалния материал. Това несъмнено е и във връзка с неговия **ясно изразен творчески почерк да провокира контрастни звучности, да изненадва с неочаквани решения, да не предизвестява логиката в хармоничното движение, да разгъва музиката в**

направление на нейното естествено и свободно развитие.

Клавирният цикъл на композитора Александър Текелиев **“Пиеси за пиано”** (Младежки албум), както вече бе изяснено от автора, е създаден от пиеси писани по различно време, които впоследствие са събрани в един сборник (споделено от композитора в личен разговор 2013г.). Подобно действие е по-често срещано явление от създаването на предварително планирано и целево творчество. Специално създаваното творчество се съотнася към други авторски идеи - когато крайната цел е да се напишат музикални произведения за предварително избрана възрастова група изпълнители, или да се създаде конкретна музикална литература със специфично предназначение за определени педагогически нужди.

Независимо от начина, по който в този случай авторът достига до набелязаната програма, логиката на една циклична форма изисква своето оправдание и в голяма степен, тъкмо тя обяснява какви са художествено-творческите намерения на композитора. Ако се направи преглед на наименованията на включените 13 пиеси в този сборник на композитора, несъмнено впечатление прави насочеността им към детското фантазно мислене. Жанровите особености на пиесите естествено се вписват в очакванията за детска клавирна литература, която изглежда очевидна цел и точно с нейната характеристичност, би могла директно да подведе педагога. Заглавия като: „Мила мамо”, „Балерина”, „Смешник”, „Капчици дъждовни”, „Гъжното пате”, „Катеричка” и др. са реално доказателство, че почти така изглеждат творческите намерения на Текелиев. И все пак, второто наименование на клавирния цикъл - Младежки албум,

сложено макар и в скоби, подсказва и други намерения, е едно малко по-рядко срещано до този момент заглавие в публикуваната литература от българските композитори. От тази изходна точка се осъществява и последващият анализ на включените творби и направените важни изводи.

Един от най-съществените разпознавателни признаци, и отличителен белег за своеобразието на авторския почерк, е начинът, по който се изгражда музикалната форма на всяка една от клавирните миниатюри, включени в тази циклична творба. Именно в разгръщането на малките композиционни форми, в ярко очертаните им структурни елементи, е закодирана мелодичната находчивост на композитора. Нейната графичност очертава образното му мислене, предполага богатството на хармоничните му идеи - като носител на латентната хармония, обуславя непрекъснато променящия се хармоничен вертикал. Всички клавирни творби се съотнасят към едноделните, двуделни или прости триделни форми. Ако произведенията се оценяват само в този технологичен аспект, веднага може да се определи тяхното конкретно предназначение да бъдат изпълнявани от деца. Но тук незабавно следва да се изкаже и контраверсия, че те успешно биха представили и пианисти от друг ранг и възраст, защото изобилието от проблематики от различно естество, предполага грамотен и активен творчески подход и по-сериозни интерпретаторски умения. Музикалната форма на всяка една композиция се подлага на своеобразни решения, на частични промени, които не разрушават нейната цялост или възприемане. Това са „малките изненади”, които Текелиев предлага, и на които залага в по-свободното третиране и развитие на

формообразувания процес. Той, обаче се разгръща винаги в синхрон с мелодичния и хармоничен език и на базата на ясно определената ритмична организация на музикалния материал. **В този смисъл, музикалните форми на всички миниатюри са пряко отражение на многообразната инвенция на композитора, изразяваща се в предварителното планиране, проектиране и развитие на конкретната художествена фабула в музикалното време на нейната реализация. По отношение на тоналния план, в който се изграждат пиесите, може да се отбележи важното въздействие на съвременния музикален език при разкриване спецификата на образността. Задълбоченият хармоничен анализ дава възможност да се направят важни изводи за индивидуалния подход на Текелиев към съвременния хармоничен език и за своеобразието в третирането на интерваликата и акордовия състав във всеки един момент от развитието на музикалната форма. Сборникът “Пиеси за пиано” може да бъде едно великолепно учебно помагало за запознаване, усвояване и овладяване на целия изпълнителски арсенал от всевъзможни щрихи.**

Детските клавирни цикли на Йордан Гошев

“На разходка с Малкия принц” и “В края на лятото” са написани съответно през 1996 и 2012 година.

В цикъла **“На разходка с Малкия принц”** не би могло да се търси сюжетност, аналогична с литературната творба. Малкият принц е по-скоро персонажът, с който детето – изпълнител споделя различни емоционални състояния, художествени картини, както и различни свои проблеми, произхождащи в процеса на свирене и породени от спецификата на фактурата. Малкият принц е приказният

невидим приятел, с който детето - пианист би могло да сподели. С тези дванадесет кратки пиеси, композиторът прави аналогия между самотата на Малкия принц и индивидуалната работа с пианото на малкия изпълнител. Разглежданите пиеси имат своята художествена стойност, като същевременно са по-леки, предназначени за деца с начални клавирни умения. Те са кратки, но всяка една внушава определено емоционално настроение, картина или характерен образ. Клавирният цикъл „На разходка с Малкия принц” се приема много добре от децата изпълнители и слушатели. Пианистичната проблематика, в някои от пиесите се преодолява неусетно от децата - пианисти, благодарение на ясно изразената музикална образност. Именно тя, а не „изглаждането” на техническите несъвършенства става цел на изпълнението им. Тематичната близост на повечето от миниатюрите до детската душевност и чувствителност ги прави любими творби. Цикълът “В края на лятото”, включва общо 10 различни по характер и съдържание пиеси. Те са с програмно съдържание и проблематика, която е в полза за развитието на изпълнителските умения на младите пианисти със своя запас от динамични и темпови изненади, със своя мелодичен и хармоничен изказ, със смяната на размерите и арсенала от щрихи, на които композиторът Йордан Гошев залага за овладяването на проблемите на тоноизвличането. Всяка от пиесите включени в цикъла, предизвиква фантазията и творческото мислене на децата още със самите заглавия. “На разходка с Малкия принц” е своеобразно помагало за обучение на малките пианисти в точно определена изпълнителска възраст, с цел тяхното пианистично израстване. Цикълът е с конкретно предназначение – за изпълнение и възприемане от деца.

Във **ВТОРА ГЛАВА** се прави общ обзор на проблематиката за възприемането на музика, като най-напред се прави преглед на по-значими разработки за възприемането на музиката в чуждата музикално-педагогическа литература, като започвам с швейцарския психолог **Жан Пиаже**, френският музикант, изобретател и педагог **Морис Мартено**, американския композитор **Аарон Копланд** и др.. Обстойно се разглеждат и позициите на водещи педагози и изследователи в руската и съветска музикалнопедагогическа литература (**Борис Асафиев**, **Вера Белобородова**, **Наталия Ветулкина**, **Евгени Назайкински**, **Арнолд Сохор** и др.).

Много подробно е разгледан и проблемът за възприемането на музика в българската музикалнопедагогическа литература, защото възприемането на музика е една от основните музикални дейности с водещо значение при музикалното възпитание и развитие на човека. В детайли описвам постановките на **Генчо Гайтанджиев**, **Светла Кръстева**, **Лиляна Витанова**, **Анастасия Атанасова** **Николина Огненска**, **Пенка Минчева**.

От всичко казано се правят следните изводи:

1. В голямата си част по въпроса за възприемането на музика, музикалните теоретици и психолози са единодушни, че то е свързано с емоционалните преживявания, мисленето, въображението, речта и паметта.

2. Музикалните педагози, които изследват децата в детската градина са на мнение, че детето на тази възраст не може да възприема сложни музикални произведения.

3. През 70-те години на миналия век, не всички български музикални педагози-методисти правят

разлика между „слушане” и „възприемане” на музика (Катеринова, Коджаманова).

4. В теоретичните си постановки (навярно ползващи се и на опита си в ДГ), някои методисти считат, че стъпка към слушането и възприемането на инструментална музика от деца, трябва да бъде инструменталното звучене на позната песен или само съпровода ѝ (Катеринова, Коджаманова, Атанасова). Считам, че между тези две дейности – пеене и разпознаване на песен и слушане на инструментална музика - този преход е безсмислен.

5. Въпреки, че някои автори правят разлика между възприемане и възприятие (Гайтанджиев, Горанова), повечето теоретици ползват тези две дейности като синонимни (Илиева, Кръстева).

6. Всички музикални теоретици в областта на методиката на музикалното обучение и възпитание подчертават, че възприемането на музика е една от основните музикални дейности. Чрез нея се натрупват музикално-слухови представи, развиват се музикалната памет, различните музикални заложби, въображението и асоциативното мислене.

7. Създаването на навик да се слуша и възприема музика още в детска възраст способства за изграждането на слушателски умения и формирането на критерии за оценка.

8. Някои теоретици, изхождайки от богатия емпиричен материал, натрупан от практиката, посочват като особено важно при възприемането на музика, ролята на различните асоциации които възникват у децата – емоционални, зрителни, образни и т.н. (Огненска, Атанасова, Кръстева). Това те свързват и с конкретно-образното мислене на подрастващите.

В резултат на цялостния преглед на музикалнотеоретичната литература по въпроса за възприемането на музиката считам, че е необходимо въвеждането на интегрален подход при музикалното възпитание (образование), съобразени с възрастта на децата, при който да се свързват много тясно музиката с танца, играта, приказката и др.. Но този интегрален подход трябва да бъде свързан и с отчитане на ролята на медиите в съвременната култура. Възпитанието на музикалния вкус на децата се осъществява винаги в условия, зададени от конкретната среда, в която живеят и във връзка с ролята на семейството и на видовете (музика), която се слуша. Все по-голямо значение днес имат влиянията от каналите за разпространение на музика – радио, телевизия, CD, DVD, интернет и т.н.. Именно те са в основата на всекидневно натрупваните музикално-слухови представи у децата. В този смисъл малкото седмични целенасочени занимания на децата с музикант – специалист са наистина недостатъчни.

Изборът на музикални произведения за слушане и възприемане от децата в този динамично променящ се свят е трудна задача. Произведения като „Сърдитко“ на композитора Светослав Обретенов или „Магаренцето с двуколката“ и „Бабина приказка“ на Парашкев Хаджиев, които са използвани като музикални примери от А. Атанасова, А. Караиванова, А. Мишева и други, вече интонационно, а понякога и с техните персонажи са чужди на съвременното дете, което е свикнало с новите технологии, с компютъра, предавания и филми, излъчвани по съвременните телевизионни програми (Cartoonnetwork, Boomerang и т.н.). „Новата кукла“ от Чайковски вече не е трудно осъществима отколешна мечта. Желанията на съвременният малчуган са в съвсем друга насока. При проведената от мен анкета в ЦДГ №4

(Благоевград) през 2013г., в IVб група любимите играчки на децата са много различни. Те посочват като такива компютър – Ipad, DVD player, а конструкторът, плюшеното розово мече и зайчето остават на заден план.

За активизиране вниманието на децата в детската градина трябва да се открият атрактивни начини за представяне на музиката, чрез интерактивните методи. Да се развиват музикални способности с толкова малко часове и недостатъчно квалифицирани преподаватели е невъзможно. Учителят по музика според мен, освен добре професионално подготвен трябва още да бъде артистичен и атрактивен. Може би трябва да има в обучението си задължителни часове по актьорско майсторство и словесно общуване. За да бъде неговият начин на преподаване пластичен, той трябва да притежава богата обща култура и подготовка, която да го прави по-мобилен.

Игрите на днешните деца също са различни. Техните интереси не са същите каквито са били интересите дори на техните по-големи братя и сестри. Затова е необходимо прецизиране представянето на нова музика, отговаряща на различната сетивност, активност и интереси на съвременното дете. То иска да гледа, слуша и да бъде ангажирано като участник едновременно. Дължни сме да намерим съответните подходи, творби, музикални и художествени активности, които да направят вълшебен, атрактивен и желан света на музикалното изкуство.

В ТРЕТА ГЛАВА се описва експерименталното изследване за възможностите за възприемане от детска аудитория на пиеси от клавирните цикли на Ал. Текелиев и Й. Гошев .

В България с утвърдени традиции в научно-изследователската дейност са количествените изследвания, свързани със съответната статистическа обработка. Значително по-малко са качествените изследвания, особено в педагогическите науки. Основната критика към тях е, че липсва общовалидност на техните резултати, както и категоричното им потвърждаване. Подборът на подходяща методология за установяване възприемането на съответно музикално произведение, все още е неизяснен и индивидуален (според вижданията на изследователя), защото липсват утвърдени стандарти и норми за провеждането му. Аз се спрях на качествено изследване, не само защото в световен мащаб през последните десетилетия значително нарастват този вид изследвания, не само в педагогическите, но и в социалните и психологическите науки, но защото считам, че такова по-обстойно и пространно изследване ще даде по-ясна картина за ситуацията в момента на изследването.

В настоящото изследване включих следните методи: наблюдение, разговор, интервю, биографични методи, анкета, анализ.

По този начин смятам, че ще се получи многогранна информация за различни страни, аспекти, дейности и т. н., въз основа на които да се направи по възможност по-пълно описание и оценка на съответната дейност. За експеримента бяха избрани общо 8 деца – изпълнители на произволен принцип, от двата класа по пиано на Златка Таскова – Стойчева и Анита Богданова, при Център по Изкуствата в град Благоевград, от които: четири деца от класа по пиано на Златка Таскова – Стойчева и четири деца от класа по пиано на Анита Богданова. Клавирните пиеси за изпълнение са избрани също на произволен принцип и според пианистичните

възможности на всяко дете. От класа по пиано на Златка Таскова – Стойчева, децата – изпълнители подготвят и изпълняват на концерта пиеси от детския клавирен цикъл “Албум за пиано” на композитора Александър Текелиев, които преподавателят по пиано подбира според индивидуалните възможности на пианистите:

- “Смешен петльо” – Илияна Тошева;
- “Ездач” – Йоанна Руйкова;
- “Слънчево зайче” – Мария Хайдушка;
- “Тъга” – Радост Василева;

От класа по пиано на Анита Богданова децата – изпълнители, на концерта свирят пиеси от детските клавирни цикли на композитора Йордан Гошев – “На разходка с Малкия принц” и “В края на лятото”:

“На разходка с Малкия принц”:

- “Соронго” – Деница Неделчева;
 - “Надпревара” – Светослав Костов;
 - “Канон в лидийски лад” – Любен Новоселски;
- “В края на лятото”:
- “Нежност” – Каролина Миткова

В експеримента взеха участие и общо 42 деца в предучилищна възраст, които бяха определени за слушатели на концерта, от които:

- 19 деца от ЦДГ1 “Ведрица” от IV “а” група “Калинки”, с ръководители Албена Василева и Димитрина Герова и музикален ръководител Вергиния Стоянова;

- 23 деца от ЦДГ4 “Роса”, от IV “а” група “Незабравка”, с ръководители Гергана Паскова и Камелия Ичкова и музикален ръководител Ангелина Костадинова.

За всички тях събрах данни относно семейната среда и особености на характера им от преподавателите.

За да разбере какви са интересите на тези деца по отношение на играчките, приказките и песните, проведех с тях разговор и попълних анкета N1 на 24 април 2013г. с децата – слушатели от ЦДГ1 “Ведрица” – IV “а” група, и на 26 април 2013г. с децата от ЦДГ4 “Роса”- IV “а” група.

Много съществена част от цялостния експеримент за мен беше направената **апробация**, под формата на концерт на 27 април 2012 година. Концертът се осъществи в зала 335 на ЮЗУ “Неофит Рилски”, в присъствието на децата - слушатели от ЦДГ 1 “Ведрица” и ЦДГ 4 “Роса”, техните ръководители, децата - изпълнители от класовете по пиано на Златка Таскова – Стойчева и Анита Богданова към Център по Изкуствата, Благоевград. На концерта присъстваха родителите на децата – изпълнители, техни познати и приятели. Целта на апробацията беше - когато настъпи същинската част на експеримента, децата от публиката да не са съвсем неподготвени за възприемането на клавирните пиеси от детските клавирни цикли на Александър Текелиев и Йордан Гошев, предвидени за изпълнение от децата – пианисти.

Експериментът се проведе в концертната зала в Центъра по Изкуствата в квартал Вароша, Благоевград на 10 май 2013г., в присъствието на децата – изпълнители, децата – слушатели, ръководителите на групите и преподавателите по пиано.

На децата – слушатели бяха раздадени след края на концерта цветни листове за рисуване и цветни моливи, на които имаха възможност да нарисуват образа от пиесата, която най-много ги е впечатлила. През следващите два дни след концерта реализирах

попълването на анкетните карти на децата – изпълнители и анкетни карти N2 - създадени за децата – слушатели. Чрез тях искаха да разбера, доколко им е харесал концерта, дали им е направила впечатление конкретна пиеса и конкретно изпълнение.

Всички деца - изпълнители от класа по пиано на Златка Таскова – Стойчева и Анита Богданова харесват пиесите на композиторите Александър Текелиев и Йордан Гошев по различни причини. На някои е допаднал характера, темпото, динамичните контрасти, други са харесали всичко в изграждания от композиторите, и от тях, като изпълнители, музикално-художествен образ. Децата – изпълнители са музикални и свирят на пиано по собствено желание, въпреки че направеното от мен проучване относно социалната им среда показва, че родителите на повечето от тях са работници и не са в сферата на музикалното изкуство, с изключение на едно от децата, чийто баща е пианист. Възрастовата граница на децата – изпълнители е 8–13 години и едно на 16 години. Някои от тях свирят едва от една година, а други посещават уроците от 3–4 години. Изключение прави Радост, която свири на пиано от 10 години и въпреки това, няма намерение да се занимава професионално с музика. По-голяма част от децата са изявени и с желание участват и свирят на концерти и конкурси. Детският свят заложен в клавирните произведения на Александър Текелиев и Йордан Гошев вълнува децата и те го приемат като изпълнители.

От анализа на получените резултати на **децата – слушатели** от анкета N1, направена преди концерта е видно, че по-голяма част от шестгодишните момичета през 2013 година, все още имат за любима играчка куклата, следвана от плюшената играчка. Радостен е и

факта, че е равен процента на желаещите да си играят с компютър, с този на желаещите да си играят с деца и домашен любимец.

От направеното изследване могат да се направят следните изводи:

Както при момичетата, така и при момчетата възрастният човек е превърнат в култ, и не случайно децата посочват за любими песни, хитове и имена на изпълнители, които не са чули и научили в детската градина. Подражателният момент в тази възраст е много силен. Моите изследвания доказват, че тези песни, децата слушат вкъщи, чули са от радиото или телевизията, от интернет пространството, а не в детската градина, въпреки че най-честия отговор и на момичетата и на момчетата е, че са научили любимата си песен именно оттам. Една от любимите песни на изследваните деца са “Дим да ме няма”, “Опасно близки”, “Хайде на морето”, които са хитовете на съвременните български поп изпълнители. Други такива са песни на поп – фолк изпълнители като Ивана, Драгана и много рядко народни песни. Момчетата имат пък други идеали, като например - да бъдат футболисти, банкери, рали състезатели. Подръжават на “Супермен” и “Батман”, обличат техни костюми, слагат маски с техните образи, имитират движенията им. Любимите приказки на съвременните деца са все още приказките за “Пепеляшка”, ”Рапунцел”, ”Спящата красавица”, които са свързани с образа на красавицата, на която малките момичета искат да приличат. Момчетата, в голямата си част харесват „Хензел и Гретел”. За любими приказки момичетата посочват заглавия като “Барби”, ”Уинкс”, и “Маккуин” за момчетат. Но това не са приказки, а анимационни филми, чиито печатни версии с привлекателно

изрисувани лъскави корици съвременните деца купуват и колекционират с огромен интерес.

Всички деца - слушатели са впечатлени от изпълненията, от начина на тяхното представяне, харесали са избора на пиесите за възприемане. Трябва да отбележим факта, че тези деца за втори път чуват клавирните произведения на Александър Текелиев и Йордан Гошев, в направеното от мен предварително изследване, т.е. тези пиеси вече са оставили някакви впечатления у тях, макар и малки. Звучат им познато и те с удоволствие ги слушат. За мен е интересен и факта, че тези деца до момента на моето изследване не са посещавали подобен вид концерт, не са слушали музика от съвременни композитори. “Соронго” е най-харесваната пиеса от момичетата, наред с “Нежност”, “Слънчево зайче” и “Тъга”. Според мен най-голям брой от момичетата избират тези четири пиеси, заради характера на самите тях. Две от пиесите “Соронго” и “Слънчево Зайче” са бързи и енергични, а другите две пиеси са контрастни по характер на първите две. “Нежност” и “Тъга” са бавни и лирични миниатюри, които момичетата харесват именно поради тази причина. Трябва да отбележа и факта, че тези пиеси се изпълняват от момичета. В тази възраст момента на подкрепата една към друга при тях е много изразен. Малка част от анкетираните момичета са харесали едновременно две от пиесите – “Слънчево зайче” и “Тъга”, други са харесали “Нежност” и “Соронго”. При тези резултати момичетата групират пиесите по двойки, като всяка от тях съдържа две различни по характер пиеси. Много малък процент от анкетираните момичета са харесали “Надпревара”, която се изпълнява от момче - пианист. Това е единствената причина според мен тази пиеса да бъде сред най-малко харесваните от момичетата (както вече

споменах в анализа по-горе). Нисък е и процента при момичетата, които не знаят коя пиеса им е харесала най-много. За разлика от резултатите в анкетата на момичетата, момчетата са посочили за любима пиеса “Надпревара”, която по обясними причини е най-харесвана сред момчешката аудитория. Тя е бърза и енергична, и грабва вниманието им съвсем по момчешки още със самото заглавие, което композиторът Йордан Гошев поставя не случайно, като се вземе предвид нейното музикално съдържание и характер. Също толкова харесвана е пиесата “Слънчево зайче”, която грабва слушателите – момчета със своето весело и закачливо настроение. Малък процент от момчетата са посочили също две от пиесите - “Слънчево зайче” и “Тъга”. От резултатите се вижда, че момчетата избират за любима пиеса “Соронго” и “Ездач”, като последната отсъства от любимите пиеси на момичетата. Тук отново може да направим анализ върху основата на самото заглавие на пиесата, което е типично момчешко. Много малко от момчетата са харесали пиесата “Нежност”, която пък е една от най-харесваните сред анкетираните момичета. Близък до броя на момичетата в проценти е отговорът “Незная” от анкетата на момчетата. Най-вероятно тази част от изследваните момчета не са успели да запомнят заглавията на чутите пиеси или са били разсеяни по време на изпълненията.

Една част от момичетата - слушатели са харесали всички изпълнители. Мога да ги анализирам с този отговор като солидарни към изпълнението на всички изпълнители, с цел да няма обидени. Най-много са харесали Мария и също толкова Радост, които изпълняват и две от най-харесваните пиеси от тях както следват - “Слънчево зайче” и “Тъга”. По-малко от анкетираните момичета са харесали Каролина, която

свири следващата сред четирите най-харесвани пиеси. Много изненадващ е отговора на малка част от момчетата, които са харесали Светослав, който свири пиесата “Надпревара”, но те не са посочили като харесвана. Нисък е и процента от анкетираните момчета, които не знаят кой от изпълнителите свири най-добре. При резултатите на момчетата могат да се направят следните изводи:

Както при момчетата, така и момчетата най-много са харесали Мария. Това е обяснимо, поради факта, че една от най-харесваните пиеси от момчетата, наред с “Надпревара”, е пиесата “Слънчево зайче”. Това ме води до извода, че момчетата си спомнят името на изпълнителя на харесаната от тях пиеса. Следващата по брой проценти харесани изпълнители е Радост. Тук процентите съвпадат с процентите от предишния въпрос на анкетираните момчетата, т.е. отново посочват името на изпълнителя на най-харесаната от тях пиеса - “Тъга”. Светослав и Каролина са също харесани от момчетата. Необясним за мен е резултат в проценти за Светослав, който не е сред най-харесаните изпълнители, а неговата пиеса е една най-предпочитаните сред момчетата, което показах в анализите на въпроса по-горе. Също толкова момчета са отговорили, че харесват всички изпълнители. Много малко момчета са харесали Йоанна като изпълнител. Причината е, че също толкова са и процентите на момчетата харесали пиесата, която тя изпълнява. Много малко от тях не знаят кой от изпълнителите им харесва най-много и други остават без отговор на въпроса, които от наблюденията ми по време на концерта между отделните изпълнения се разсейваха с бурните си ръкопляскания и емоционални провиквания “Браво”, и не са чули името на изпълнителя, който най-много им е харесал.

Най-голям брой момичета имат желание да се научат да свирят на пиано, други от тях нямат, и много малък процент вече свирят. При момчетата желанието да свирят на пиано е значително по-малко от момичета, но все пак процента на желаещите е висок. Също толкова от тях не желаят и много малко от анкетираните момчета свирят на пиано. Към тези, които свирят искам да отбележа, че е момчето Мариус Мален, но в действителност той не умее да свири на пиано и не ходи на уроци. Той беше впечатлен от инструмента и изпълненията на децата пианисти и по свое желание излезе на сцената, за изненада на цялата публика (неговите приятели и ръководителите на подготвителната група, които до този момент не подозираха за тези възможности на Мален), и артистично „издрънка“ нещо, като твърдеше, че това е пиеса, която е композирал лично. На една от снимките, направени по време на концерта с личния ми фотоапарат, приложена към дисертационния труд, ясно се вижда непринуденото и разкрепостено поведение на Мален, който според моите наблюдения беше изключително превъзбуден и впечатлен от чутите съвременни пиеси за пиано. Именно те го вдъхновиха да съчини нещо веднага и да „изсвири“ на момента свое „произведение“ за пиано.

Разликата в процентите на анкетираните от мен желаещи да свирят на пиано момичета и момчета е сравнително голяма. Причината, която мога да отбележа, на основата на направените проучвания и анализи от анкетата на децата – слушатели преди концерта е, че момчетата посочват професии, свързани с изкуството – поп звезда, балерина, певица, които малко или много могат да бъдат съотнесени към тази на пианистите. Също така водещ фактор е и подражателния момент,

който в тази възраст при момичетата е силно изразен. Те са впечатлени от концерта, от изпълненията на децата – пианисти и по-точно от момичетата. И от тук насетне се поражда тяхното желание да се научат да свирят като тях.

Всички от изследваните момичета искат отново да отидат на подобен концерт, с изключение на една малка част, които не проявяват такова желание, за разлика от анализа от резултатите на момчетата, от който ясно се вижда, че всеки един от тях би отишъл отново на такъв концерт.

Изводи и заключение

В резултат от проведеното изследване стигнах до следните изводи:

1. На базата на направените качествени проучвания, които обхващат семейната среда и предпочитанията на децата установих, че децата имат нетрайни интереси към играчките си. По-голяма част от днешните родители поради забързания начин на живот и финансови проблеми, не отделят достатъчно време за да общуват с децата си, поради което те прекарват времето си в игри на закрито и масово предпочитат да стоят пред екрана на компютъра, телевизора или плейстейшъна.

2. Все пак интересите на децата са в непрекъсната динамика. Навярно те бързо се насищат на техниката и се връщат към играта с куклите, плюшеното мече, количките и конструктора „Лего“.

3. Шестгодишните момчета искат когато пораснат да станат футболисти, рали – състезатели, банкери. Играят със “Спайдърмен”, “Батман” и искат да бъдат силни като тях. Момичетата пък искат да бъдат – поп звезда, балерина, певица, но и лекар. Вероятно децата предпочитат професии, които са заимствани от телевизията, анимационните и игрални филми. Професионалната дейност на родителите им в повечето случаи не е обект на техните интереси.

4. Децата – изпълнители от класовете по пиано на Златка Таскова – Стойчева и Анита Богданова са музикални и свирят на пиано по собствено желание. Това няма връзка със заниманията и интересите на тяхната семейна среда, защото направеното от мен проучване показва, че с изключение на едно от децата, родителите на повечето от тях не са с музикално образование и работата им е извън сферата на

изкуствата. Нещо повече – някои от тях нямат дори пиано у дома.

5. Децата пианисти разучиха и подготвиха клавирните пиеси в сравнително кратък срок (в рамките от две седмици до един месец). Повечето от тях не са срещали особени трудности при разучаването и интерпретацията им. Подготвяли са се за концерта с огромно желание и отговорност и всички поискаха да участват отново и в друг подобен концерт.

6. Децата – изпълнители представиха в рисунки музикално-художествения образ от свирената пиеса така, както си го представят, въпреки че, някои тях в разговор споделиха, че не умеят да рисуват. Техните картини в повечето случаи отговаряха на образа в пиесата, която всеки един от тях свири.

7. Всички изследвани деца - изпълнители нямат намерение да стават професионални музиканти (с изключение само на едно дете от класа на Анита Богданова), което означава, че свиренето е вид занимание за тях, което им е интересно, и повечето с удоволствие излизат на сцена и се явяват на различни конкурси.

8. Децата – слушатели харесаха концерта и почти всички искат отново да отидат на такъв концерт. Нещо повече – голяма част от тях изявиха желание да се научат и те да свирят на пиано.

9. Децата – слушатели с удоволствие нарисуваха музикално-художествения образ от пиесата, която харесаха. В рисунките им проличава нагледно-образното мислене, характерно за възрастта им.

В този смисъл, **на базата на тези изводи се потвърди основната теза на изследването**, а именно, че пиесите от клавирните цикли за деца на Александър Текелиев и Йордан Гошев кореспондират с детския свят

на съвременното дете. Те са интересни не само за децата изпълнители, но и чрез концертното пресъздаване на заложеният в тях музикално-художествен образ най-добре се възприемат от детската аудитория.

Бих искала в заключение да кажа, че детството на съвременните деца е повлияно от добрите и лошите герои от филмите, интернет игрите, детските списания и комикси. Народните приказки, които възпитават нравствените ценности за добро и зло, чиито модели служат за подражание на личността, все по-рядко се използват от възрастните у дома при възпитанието на децата. Моделите на възпитание са нови и са пригодени за съвременните условия на живот. Затова всички ние родители и педагози трябва да съчетаваме и използваме новите и стари методи на възпитание и обучение, съобразени със специфичните особености на всяко дете. Не бива да забравяме, че чрез изкуството също може да се възпитава. Особено това се отнася за музикалното изкуство. Когато има повече такива концерти, в които деца свирят за деца и то музика с по-съвременно звучене, но близка до детската чувствителност – ефекта е много обнадеждаващ и за двете страни – и за изпълнителите и за слушателите. Не беше трудно да организирам тези концерти. Считам, че това е и един от пътищата за да бъдат приобщени децата към големия свят на музикалното изкуство.

Приноси на дисертационния труд

1. За първи път се прави подробен анализ на пиесите от „Албум за пиано” и „Младежки албум” на Александър Текелиев.

2. За първи път се анализират детските клавирни цикли „На разходка с Малкия принц” и „В края на лятото” на композитора Йордан Гошев

3. За първи път се прави качествено изследване на контингент деца изпълнители по отношение възприемането и пресъздаването на музикално-художествения образ на клавирни пиеси от детските клавирни цикли на Ал. Текелиев и Й. Гошев.

4. Прави се качествено изследване на деца-слушатели от предучилищни групи и възприемането им на музикално-художествения образ на клавирни пиеси от детските клавирни цикли на Йордан Гошев и Александър Текелиев.

Списък на публикациите, свързани с дисертацията

1. Съботинова, Цветомира. (2011). За детския клавирен цикъл „На разходка с Малкия принц” от Йордан Гошев. В: Шеста научна конференция за докторанти с международно участие „Млад научен форум за музика и танц”, София, 28 – 29 май 2011. / под печат /.

2. Съботинова, Цветомира. (2012). Проблемът за възприемането на музика в предучилищна и начална училищна възраст според българската музикалнопедагогическа литература. В: Юбилейна национална научна конференция с международно участие „Традиции, посоки, предизвикателства”. Сборник доклади: Т.1, Смолян, 19 – 21 октомври 2012, Смолян: ПУ „Паисий Хилендарски” – филиал Смолян: с. 309 – 314.

3. Съботинова, Цветомира. (2013). За клавирния цикъл „Албум за пиано” на Александър Текелиев. В: Четвърта национална конференция с международно участие – Музикалнообразователни стратегии и практика в предучилищна, училищна и извънучилищна среда: Сборник доклади, София, 2013. София: Национален форум „Орфеева дарба”, СУ „Св. св. Климент Охридски” – ФНПП: с. 184 – 186.

4. Съботинова, Цветомира. (2013). Клавирната музика за деца в творчеството на Александър Текелиев. В: Международна научна конференция „Изкуство и образование”, Благоевград 8 – 9 ноември 2013./ под печат /.